

Сорочинська О.А., Олійник Д.С., Денисюк І.О. Діагностика рівня правової вихованості у дітей старшого дошкільного віку. *Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)*. 2023. № 8 (26). С. 297-304.

УДК 37

[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-8\(26\)-297-304](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-8(26)-297-304)

Сорочинська Оксана Андріївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної освіти та педагогічних інновацій, Житомирський державний університет імені Івана Франка, вул. Велика Бердичівська, 40, м. Житомир, 10008, тел.: (0412) 43-14-17, <https://orcid.org/0000-0003-4823-1089>

Олійник Дарина Сергіївна, асистент кафедри дошкільної освіти та педагогічних інновацій, Житомирський державний університет імені Івана Франка, вул. Велика Бердичівська, 40, м. Житомир, 10008, тел.: (0412) 43-14-17, <https://orcid.org/0000-0002-8739-3112>

Денисюк Ірина Олександрівна, асистент кафедри дошкільної освіти та педагогічних інновацій, Житомирський державний університет імені Івана Франка, вул. Велика Бердичівська, 40, м. Житомир, 10008, тел.: (0412) 43-14-17, <https://orcid.org/0000-0001-9009-5768>

ДІАГНОСТИКА РІВНЯ ПРАВОВОЇ ВИХОВАНОСТІ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація. У статті окреслюється сучасні вимоги до правового виховання дітей та молоді. Виокремлено важливість, як для цивілізованої країни, пріоритету дотримання прав та свобод громадян держави. Проведено аналіз нормативних документів, які визначають вимоги до правового виховання дітей дошкільного віку. Основним документом є Базовий компонент дошкільної освіти, у освітньому напрямі «Особистість дитини» зазначено, які знання та навички необхідно сформувати у дітей під час правового виховання. Також в Україні існує «Національна програма правової освіти населення», даний документ створений 2001 року, проте не втрачає своєї актуальності та цінності.

Педагоги закладів дошкільної освіти повинні бути ознайомлені з основними документами щодо правової освіти дітей, володіти практичними навичками та методиками правового виховання, а також відстоювати власні

права та дотримуватися обов'язків на роботі. Адже особистість педагога є прикладом для наслідування у дітей цієї вікової категорії.

Стаття містить результати та аналіз діагностики рівня правових знань у дітей старшого дошкільного віку на базі Житомирського дошкільного навчального закладу №26, що проводилося в жовтні 2022 року. На основі результатів дослідження здійснено аналіз деяких труднощів щодо рівня правового виховання у закладі. Аналіз результатів діагностування дітей старшого дошкільного віку дозволив диференціювати три рівня обізнаності дітей, і виявити, що діти цих трьох рівнів потребують подальшої роботи з даного напрямку виховання.

Для підвищення рівня правового виховання у дітей дошкільного віку необхідно забезпечити відповідну матеріально-технічну базу, проводити навчання для педагогів цієї вікової категорії та батьків дітей.

Ключові слова: діти дошкільного віку, правове виховання, цивілізована країна, свобода та права людини, заклад дошкільної освіти.

Oksana Sorochynska, Candidate of Pedagogical Sciences (PhD in Pedagogy), Associate Professor of the Department of Preschool Education and Pedagogical Innovations, Zhytomyr Ivan Franko State University, Velyka Berdychivska St., 40, Zhytomyr, 10008, phone: (0412) 43-14-17, <https://orcid.org/0000-0003-4823-1089>

Daryna Oliinyk, assistant of the Department of Preschool Education and Pedagogical Innovations, Zhytomyr Ivan Franko State University, Velyka Berdychivska St., 40, Zhytomyr, 10008, phone: (0412) 43-14-17, <https://orcid.org/0000-0002-8739-3112>

Iryna Denisyuk, assistant professor of the Department of Preschool Education and Pedagogical Innovations, Zhytomyr Ivan Franko State University, Velyka Berdychivska St., 40, Zhytomyr, 10008, phone: (0412) 43-14-17, <https://orcid.org/0000-0001-9009-5768>

DIAGNOSTICS OF THE LEVEL OF LEGAL EDUCATION IN CHILDREN OF OLDER PRESCHOOL AGE

Abstract. The article outlines modern requirements for legal education of children and youth. The importance, as for a civilized country, of the priority of observing the rights and freedoms of the citizens of the state is highlighted. The analysis of normative documents that determine the requirements for the legal education of preschool children was carried out. The main document is the Basic component of preschool education, in the educational direction "The personality of the child" it is

specified what knowledge and skills children need to develop during legal education. Also in Ukraine there is a "National Program of Legal Education of the Population", this document was created in 2001, but it does not lose its relevance and value. Teachers of preschool education institutions must be familiar with the main documents on the legal education of children, possess practical skills and methods of legal education, as well as defend their own rights and comply with their duties at work. After all, the teacher's personality is an example for children of this age category to follow.

The article contains the results and analysis of the diagnosis of the level of legal knowledge among older preschool children of Zhytomyr preschool educational institution No. 26, which was conducted in October 2022. Based on the research results, an analysis of some difficulties regarding the level of legal education in the institution was carried out. The analysis of the results of diagnosing children of older preschool age made it possible to differentiate three levels of children's awareness, respectively, and to reveal that children of these three levels need more work in this direction of education.

In order to increase the level of legal education of preschool children, it is necessary to provide the appropriate material and technical base, to conduct training for teachers of this age category and children's parents.

Key words: preschool children, legal education, civilized country, freedom and human rights, preschool education institution.

Постановка проблеми. Важливими поняттями для правової держави залишаються «свобода», «права людей», «людська гідність». Основне завдання України, як цивілізованої країни, полягає у захисті прав, свобод та соціальних інтересів своїх громадян. Свобода та права людини мають стояти вище соціальних та урядових інтересів.

Проте, у зв'язку з соціально-політичною ситуацією в країні, вже близько дев'яти років порушуються права людини: мирні жителі та військові піддаються тортурам та вбивствам, протизаконним утриманням та зникненням.

Поміж загиблих мирних жителів знаходяться діти. За даними державного порталу «Діти війни», станом на 29 березня 2023 року, від повномасштабного вторгнення рф загинуло 465 дітей, 943 дитини поранено, майже 19514 тисяч дітей депортовано (повернуто лише 327 осіб), а 394 дитини рахуються зниклими безвісти [7]. Внаслідок цього, зросла кількість ВПО (внутрішньо переміщених осіб), а в окупованих територіях процвітає беззаконня та порушення всіх людських прав.

Правове виховання та проблема захисту прав дітей є дуже важливими. Реалізація прав дитини є ключовою умовою її фізичного та психічного здоров'я, розвитку як особистості. Перед педагогами постала нагальна потреба збагатити знання дітей щодо їх прав, виховати у них відповідальність перед державою та її громадянами, а також сформуванню звичку безумовного дотримання моральних норм та правил.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науково-педагогічне обґрунтування проблеми правового виховання у різні періоди розвитку української освіти спостерігалися у роботах українських та зарубіжних вчених: Б. Андрусишина, В. Обухова, С. Козлової, Г. Васянович, Л. Твердохліб, Т. Поніманської, В. Новікова, О. Данильяна, О. Овдієнка та інших.

У наукових працях Т. Поніманської розглядається питання правового захисту дітей з позиції їхньої гуманістичної взаємодії з однолітками та дорослими [5].

А. Гетьман, Л. Герасін, О. Данильян, автори монографії «Правове виховання в сучасній Україні», розглянувши дефініцію правового виховання, які виділені у наукових розвідках попередніх років, виокремили підхід до розуміння поняття «правове виховання» [2]. «Правове виховання - це цілеспрямована, послідовна, систематична діяльність держави та її органів, а також громадських об'єднань і організацій з формування певної системи правових знань, умінь і навичок, правового мислення, правових почуттів - почуття законності, почуття поваги до права і закону, почуття поваги до тих соціальних цінностей, які регулюються та охороняються правом і законодавством» [4, с. 97].

Розгляд наукових праць з виокремленої проблеми демонструє, що питання правового виховання дітей дошкільного віку в теорії та практиці не є новочасною, але назрілим і нерозкритим аспектом є готовність педагогів до впровадження правового виховання, методичне забезпечення правового виховання дітей дошкільного віку та сучасний стан формування правової компетентності дітей дошкільного віку.

Мета статті є дослідження рівня правової обізнаності у дітей старшого дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дошкільний вік є унікальним періодом життя, коли виникає основа особистісної культури дитини, та є передумовою правової компетентності. Базиси правової компетентності закладаються у дошкільному віці, у дитячому колективі та моральних відносинах у сім'ї. Починати роботу з основ формування правової вихованості доречно саме з дітьми дошкільного віку. У цей час зростають морально-правові уявлення, виникають моральні та правові судження, оцінки, мотиви поведінки обумовлюються соціальним оточенням. Діти 6/7 років регулюють власну поведінку відповідно до побутових та ігрових правил. Діти старшого дошкільного віку керують власною поведінкою, вміють докладати вольові зусилля, концентрувати увагу, пізнавати та розуміти етичні ідеали, які регулюють його наступні дії та взаємини. З'являється повага до себе та інших, розуміння почуттів, співпереживання. Якщо дитина дошкільного віку освоїть, що вона - це особистість з особистими правами і обов'язками, честю і гідністю, то вона зможе впливати на хід подій у громаді та приймати участь у відбудові вільної, демократичної, правової держави.

Правове виховання є важливою складовою процесу виховання дітей та молоді, оскільки допомагає формувати у них свідоме ставлення до права та правопорядку.

У Базовому компоненті дошкільної освіти, освітньому напрямі «Особистість дитини», зазначається, що правова культура дитини виявляється у особистісних якостях дитини – умінні співвідносити свої «хочу», «можу», «буду», орієнтуватися у своїх обов'язках та правах, а також у правах інших людей [1]. На законодавчому рівні напрями правового виховання зазначені у «Національній програмі правової освіти населення». Дана програма має на меті підвищити рівень правової грамотності для всіх, удосконалити систему правової освіти для всіх, щоб громадяни могли отримати необхідний рівень правових знань та сформувані повагу до закону. Однією з цілей програми є створення належних умов набуття громадянами знань про свої права, свободи та обов'язки, умови; удосконалення системи правової освіти громадян, захист і розвиток національних традицій у цій сфері тощо. Досягнення цілей програми передбачається шляхом: утвердження гуманістичних правових концепцій, загальнолюдських і національних правових цінностей, високих моральних засад у суспільному житті, визнання того, що правове виховання народу є головним чинником формування високого рівня громадянства. Правова свідомість і правова культура як окремих громадян, так і суспільства в цілому є одним із чинників. Програма визнає правову освіту «неодмінною складовою освітньої системи, спрямованої на формування високого рівня правової культури та правосвідомості особи, ціннісної орієнтації та активного становища як члена громадянського суспільства [6].

Здійснення правового виховання повинно відбуватися на різних рівнях - сімейному, освітньому, громадському тощо. Сімейне правове виховання полягає в тому, що батьки повинні вчити своїх дітей поважати закони та правила поведінки, надавати знання про правові норми та виховувати свідоме ставлення до правопорядку [3].

У освітньому закладі правове виховання здійснюється через включення до програм тем, що стосуються права та правопорядку. Також можуть проводитися спеціальні заходи, які спрямовані на формування у дітей свідомого ставлення до права та відповідальності за порушення законів.

Громадське правове виховання здійснюється через проведення різних заходів, таких як семінари, тренінги, конференції, просвітницькі кампанії тощо. Метою цих заходів є підвищення рівня правової культури та свідомості серед громадян.

У цілому, правове виховання має на меті формування у дітей та молоді свідомого ставлення до права та правопорядку, розвитку навичок відповідальної поведінки та вміння вирішувати конфліктні ситуації в мирний спосіб.

Переваги раннього ознайомлення дітей з морально-правовими нормами полягають у їх чутливості до формування ціннісного ставлення до морально-

правових явищ, оцінці морально-правових ситуацій, розвитку навичок, формуванні готовності до правомірної поведінки.

Дослідження рівня правової культури дітей є важливим завданням, оскільки дозволяє визначити їх знання та розуміння законів, прав та обов'язків, а також розвиток правової свідомості та відповідальності.

Для проведення такого дослідження можуть бути використані різні методики, які дозволяють вимірювати рівень правової культури дітей. Наприклад, опитування та тестування для педагогів щодо застосування методів правового виховання, спостереження та інтерв'ю для дітей дошкільного віку з метою виявлення рівня знань.

Спостереження може включати оцінку поведінки дітей у різних ситуаціях, пов'язаних з правом, наприклад, як вони поведуться на дорозі, як реагують на конфлікти з іншими дітьми, чи дотримуються правил у ЗДО.

Інтерв'ю може включати глибинну бесіду з дітьми на правові теми, де вони можуть висловити свої думки та розуміння.

Дидактичні ігри - це інтерактивні методи навчання, які дозволяють отримати знання та навички через активну участь в процесі гри. У випадку з правовим вихованням, дидактичні ігри можуть бути корисним інструментом для навчання законів, прав та обов'язків, а також розвитку правової свідомості і відповідальності.

Нами було проведено діагностику рівня правової вихованості дітей старшого дошкільного віку. Дослідження проводилося у ДНЗ № 26 м. Житомира. У дослідженні брали участь 52 дитини старшого дошкільного віку. Рівень правової вихованості діагностувався за допомогою спостережень, інтерв'ю та дидактичних ігор.

Майже половина дошкільників, 46,2% (24 дитини) з низьким рівнем правової вихованості. Дітям мало відомо інформації на правову тему, про права та обов'язки, але і наявну не можуть відтворити та розпізнати. Дошкільники не можуть розрізнити терміни «право» та «обов'язок», не цікавляться такими знаннями, не прагнуть виконувати трудові доручення, виконують лише під наглядом та ініціативою дорослих. Не може чи відмовляється пояснити, оцінити свій вчинок чи вчинки інших людей. Найчастіше у спілкуванні з однолітками демонструє байдужість до їх настрою чи навмисно псує його. У поведінці ігнорує виконання правил, не вміє правильно оцінити свої вчинки та вчинки інших, виявляє неухважливість до своїх обов'язків вдома та в дитячому садку.

36, 5% (19 дітей) дітей мають середній рівень правової вихованості. Правові знання глибші, але вони недостатньо повні, уявлення дитини ще нестійкі, потрібна допомога та підказка дорослого. Інформація відтворюється фрагментарно, захопленість не виражена достатньою мірою. Оцінка вчинків своїх і чужих не завжди відповідає ситуації, що оцінюється, оціночні висловлювання неповні. У спілкуванні з ровесниками часто неспроможна підтримувати сприятливу атмосферу без втручання дорослого. У діяльності та

поведінці, при виконанні своїх обов'язків не завжди керується нормами та правилами, ще піддається емоційним імпульсам. Виконання трудових доручень має епізодичний характер. Дотримується правил поведінки за наявності контролю з боку дорослих та однолітків.

17,3% (9 дітей) мають високий рівнем правової вихованості, добре поінформовані про існуючі сьогодні права та обов'язки дітей, у них є уявлення про те, що таке «право», «свобода», «закон», «рівноправність», «обов'язок». Дитина розуміє важливість правових знань, виявляє допитливість до їхньої сутності, її знання широкі та детальні. Вона намагається дати оцінку своїм діям, пояснити чому робить так, а не інакше, так само може висловлюватися про вчинки інших людей, готова із задоволенням допомагати всім, кому потрібна допомога. Розпізнає емоційний стан однолітків, може його підтримувати, із нею завжди приємно спілкуватися. Розуміє, що потрібно дотримуватися закону та правил, називає причини свого вибору тієї чи іншої дії у суперечливій ситуації. До прохань і доручень у сім'ї та дитсадку ставиться відповідально, виконує вчасно, старається. Самостійно дотримується правил поведінки у дитячому садку, виявляє ініціативу у колективних справах групи.

Висновки. Отримані результати дослідження допомагають зробити висновки, що у дітей старшого дошкільного віку закладаються основи правових знань. Діти прагнуть оцінювати власні дії та узгоджувати їх відповідно до вимог суспільства, володіють елементарними знаннями про закони, власними правами та обов'язками. Проте, виявлено, що необхідно здійснювати глибшу роботу в аспекті правового виховання, а саме: збагачувати матеріально-технічну базу закладу (дидактичні ігри, інтерактивні дошки, матеріали для сюжетно-рольових ігор та гри-драматизації, театралізації, телевізори, комп'ютери), збагачувати практичні вміння педагогів (семінари, тренінги, лекції), проводити просвітницьку роботу з батьками вихованців (бесіди, консультації, рольові ігри, круглі столи, батьківські збори, тренінги). Перспективи подальших досліджень вбачаємо в розробці парціальної програми навчання та виховання, спрямованої на розвиток правової свідомості та відповідальності у дітей дошкільного віку.

Література:

1. Базовий компонент дошкільної освіти URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MUS34727> (дата звернення: 30.03.2023)
2. Гетьман А. П., Герасіна Л. М., Данильян О. Г., Дзьобань О. П., Калиновський Ю. Ю., Клімова Г. П., Коваленко І. І., Лозовий В. О., Максимов С. І., Петришин О. В., Тацій В. Я., Требін М. П., Шефель С. В. Правове виховання в сучасній Україні : монографія. Харків : Право, 2010. 368 с.
3. Горбань О.В. Поняття громадянського суспільства у контексті сучасного цивілізаційного розвитку. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 7: Релігієзнавство. Культурологія. Філософія. 2019. Вип. 41 (54). С. 64-74. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/27721/Horban.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

4. Котюк В. О. Загальна теорія держави і права : навч. посіб. Київ: Атіка, 2005. 144 с.
5. Поніманська Т. І. Моральне виховання дошкільників : навч. посіб. Київ : Вища школа, 1993. 111 с.
6. Про Національну програму правової освіти населення URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/992/2001> (дата звернення: 30.03.2023).
7. Статистика постраждалих дітей внаслідок війни URL: <https://childrenofwar.gov.ua/> (дата звернення: 29.03.2023).

References:

1. Bazovyy komponent doshkil'noyi osvity [Basic component of preschool education] (2021). <https://ips.ligazakon.net>. Retrieved from <https://ips.ligazakon.net/document/MUS34727> [in Ukrainian].
2. Hetman, A. P., Gerasina, L. M., Danylyan, O. G., Dzoban, O. P. (2010). *Pravove vykhovannya v suchasniy Ukraini* [Legal education in modern Ukraine]. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
3. Gorban O.V. (2019) *Ponyattya hromadyans'koho suspil'stva u konteksti suchasnoho tsyvilizatsiynoho rozvytku* [The concept of civil society in the context of modern civilizational development]. *Scientific journal of the National Pedagogical University named after M. P. Drahomanov*, 41, 64-74. Retrieved from <http://enpuir.npu.edu.ua>. <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/27721/Horban.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [in Ukrainian].
4. Kotyuk V. O. (2005) *Zahal'na teoriya derzhavy i prava* [General theory of the state and law]. Kyiv: Atika [in Ukrainian].
5. Ponimanska T. I. (1993) *Moral'ne vykhovannya doshkil'nykiv* [Moral education of preschoolers]. Kyiv: Higher School [in Ukrainian].
6. Pro Natsional'nu prohramu pravovoyi osvity naseleण्या [About the National Program of Legal Education of the Population] (2001). <https://zakon.rada.gov.ua>. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/992/2001> [in Ukrainian].
7. Statystyka postrazhdalykh ditey vnaslidok viyny [Statistics of children affected by the war] (2023). <https://childrenofwar.gov.ua>. Retrieved from <https://childrenofwar.gov.ua/> [in Ukrainian].